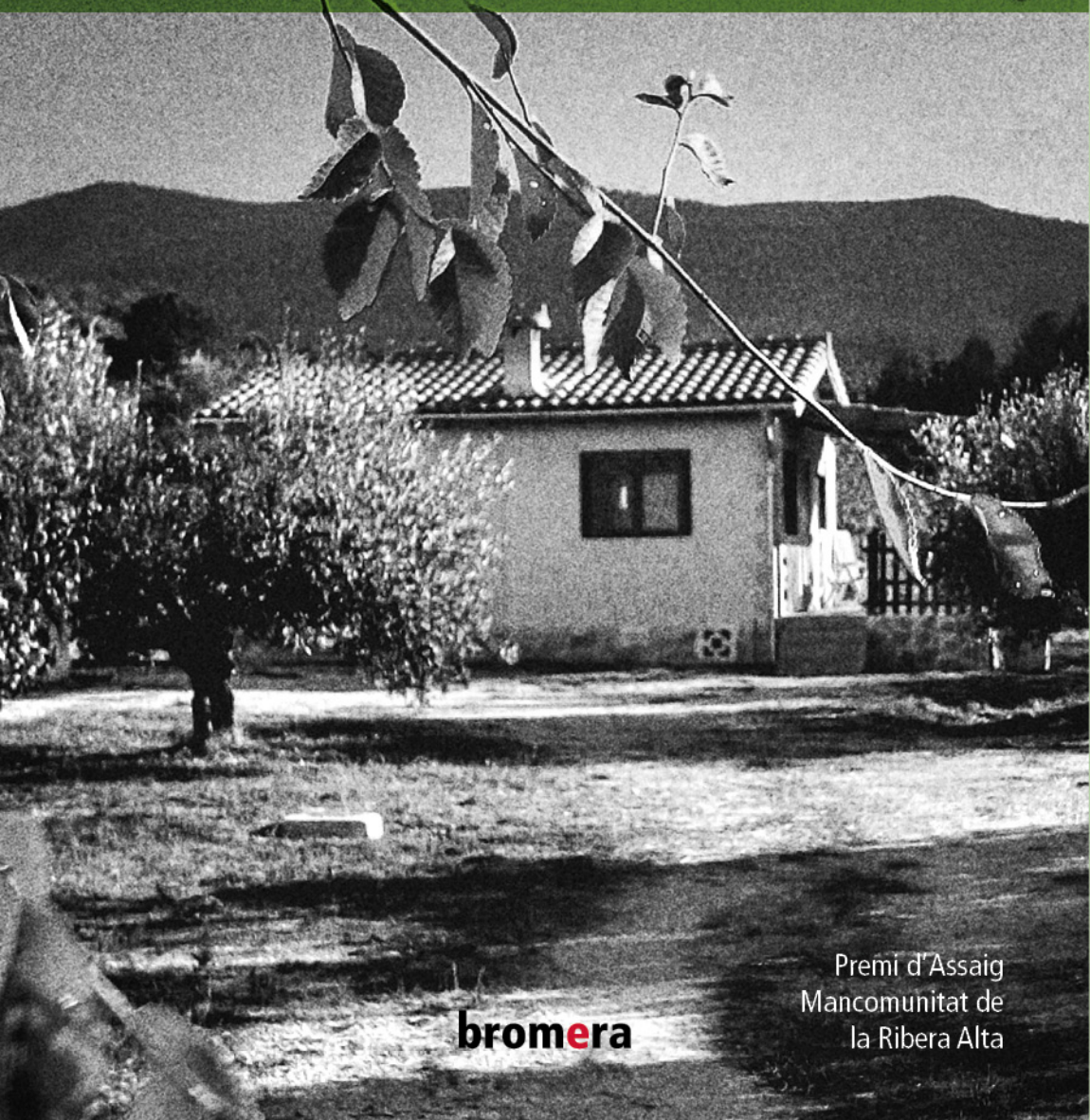

El bosc i la casa

Joaquim Espinós

bromera

Premi d'Assaig
Mancomunitat de
la Ribera Alta

Premis Literaris Ciutat d'Alzira 2020

Aquesta obra obtingué el XXII Premi d'Assaig Mancomunitat de la Ribera Alta, patrocinat per la Mancomunitat de Municipis de la Ribera Alta i promogut per l'Ajuntament d'Alzira. Formaven el jurat Juli Capilla, Emili Casanova, Anna Esteve, Leo Giménez i Gustau Muñoz.

1

DIARI D'UNA NOVEL·LA

A l'entrada del poble, al damunt d'un tossal coronat de pins i rodejat de bancals d'ametlers, es troba el paradís. No és cap metàfora, ni tan sols una hipèrbole fruit de l'amor local. Hi ha, senzillament, una caseta de camp que va pertànyer a la meua família, una antiga *parà* usada per a caçar tords i altres incauts pardals de pas, que atrets pels reclams acabaven els seus dies enviscats. La caseta era coneguda per la meua família com *El Paraíso*. Quan arribava el bon temps, i especialment en les festes de Pasqua, anàvem tota la família a passar-hi el dia. A més dels pares i germans, venien també els oncles i cosins, i ens ho passàvem d'allò més bé. Recorde que amb els cosins d'Alcoi jugàvem en la replaceta de pins a amagar-nos. També recorde la carrasca centenària per on ens enfilàvem temeràriament, i que anàvem a la font del Xoquet a buscar aigua en uns botijons de plàstic, un de ratlles roges i blanques i l'altre de ratlles blaves i blanques. Baixàvem el camí que duia d'El Paraíso a la carretera, i després de creuar-la amb molta precaució —«Aneu alerta amb els cotxes», ens advertien sempre els pares i els oncles—, buscàvem el camí que creuava el bancal d'enfront i descendíem vers el barranc. La font rajava al damunt d'una bassa plena de llimacs i cullerots. Omplíem els botijonets i tornàvem devanits a mostrar als familiars la valuosa troballa. Un altre record encara més llunyà és d'haver-hi anat amb mon pare a caçar al parany, una o dues voltes. Ho recorde tot com un somni: la gran matinada, el fred glacial, l'espera expectant del pas dels tords, la sensació de sentir-me important al costat de mon pare i els seus amics.

La caseta la van haver de vendre, arran de la ruïna de la fàbrica familiar i de la mort de mon pare, i anys després vaig pensar a recomprar-la, però després de passar-m'hi alguna vesprada, vaig concloure

que potser no feia honor al nom: estava massa a prop de la carretera, i hi havia, per al meu gust, massa soroll de cotxes. Durant molt de temps, quan passava per davant de la caseta en direcció al poble o a Alacant, vaig lamentar la meua decisió. Al final he acabat per acceptar-ho. Ja se sap que no hi ha més paradisos que els perduts.

Segons el senyor Pla, qui llig novel·les a partir dels vint-i-cinc anys és poc menys que un cretí. Ja sabem que el de Palafrugell era aficionat a les desqualificacions fulminants. Siga com siga, per davall de l'aparent estirabot, s'amaga tota una declaració de principis, perquè per a Pla les novel·les falsegen la realitat en tant que li imposen un argument tancat i amb tirada a la idealització. Tal com va deixar escrit en el pròleg d'una de les seues escasses novel·les —*El carrer estret*—, aquesta operació mistificadora és l'equivalent a la necessitat, tan humana, de transformar el bosc en un jardí. Pla va preferir romandre emboscat en la realitat, i és per això que va fer del memorialisme la clau de volta de la seua obra literària. Pocs com ell han aconseguit reproduir d'una manera tan totalitzadora i detallada el món en què han viscut, i això sense renunciar a un estil —una mirada— única, inconfusible. Res no li és alié. Qualsevol racó de la realitat física i espiritual és metabolitzat per l'insaciable organisme planià i convertit en substància literària.

Tanmateix, el camí indicat per Pla no és l'únic possible, tot i ser un dels més temptadors. La ficció pot ser també una opció estètica legítima. Jo, que ja fa molt de temps que he sobrepassat els vint-i-cinc i que no em considere especialment cretí —tinc dies, per això—, continue sent un àvid lector de novel·les. Diré més, n'he escrites algunes. I encara: tinc la vana pretensió d'escriure'n alguna altra. Què hi farem? Amb alguna cosa s'ha de passar el temps. I la realitat pot arribar a ser tan avorrida, tan banal...

Els ametlers en flor
Presagis de primavera
la vida sempre torna.

Potser tinga raó Nietzsche quan afirma que la vida sols es justifica com a fenomen estètic. Perduda la fe en la religió, resta almenys l'art. No com a possibilitat de salvació col·lectiva, com volien els romàntics o els seus hereus, sinó com a recerca d'un cert sentit estrictament individual.

Diuen que la infància és, per a bé o per a mal, el substrat temporal on arrenen les nostres emocions i pensaments, l'època de la nostra vida que irremeiablement ens conforma. En l'espai clos de la família el xiquet rep els naips i aprén les regles del joc que hauran de servir-li per a jugar la partida de la seua vida. És per això que molts escriptors puen una vegada i una altra d'aquest enigmàtic riu subterrani, sense exhaurir-lo mai del tot. Una volta franquem el llindar de l'edat adulta, en quedem definitivament fora, condemnats a enyorar-la per sempre més.

Una imatge inspiradora: el meu avi en el bancal, assegut en el marge, mirant, dia rere dia, com les bresquilles maduraven en l'arbre fins que a la fi queien inútilment a terra.

Imaginar que escric un diari, que gose seguir el rastre que la vida deixa al darrere. Interrogar el pas dels dies mirant de foradar la seua pètria indiferència, fer-ne l'inventari de penes i alegries, de les inevitables rutines i les esporàdiques exaltacions, de les lectures i coneixences, del que visc, del que imagine i del que recorde.

Detindre il·lusòriament el temps amb un mur de paraules, tot just per a constatar una vegada més que, fora de la literatura, no hi ha camí de tornada.

Hi ha qui es vendria l'ànima –si en tinguera– per un poema reeixit, un argument original, una subtil anotació al diari, un aforisme fulminant.

La comarca del Comtat no ha sigut massa prolixa en escriptors, però alguns n'hi ha hagut. Rafael Pérez y Pérez, autor de novel·la rosa, n'és, en llengua castellana, el més popular. Era de Quatretondeta, i va mantindre certa relació amb Benilloba, on va exercir de mestre. L'home es veu que era de dretes, perquè quan esclatà la guerra els revolucionaris van anar a buscar-lo. Va estar viu, i amb l'ajut d'un salconduit que li va proporcionar el secretari de l'ajuntament, que era amic seu, va fugir a Alacant. Allí es va embarcar en direcció a Orà, on tenia un oncle, i va romandre-hi fins que la maltempsada va passar. El que el va acabar de decidir a abandonar el poble, segons m'han contat, no va ser que empresonaren amics i coneguts seus, sinó que els del comitè revolucionari li requisaren la màquina d'escriure. Coses d'escriptors, en fi.

Moltes de les seues novel·les estaven ambientades en els pobles de la comarca, i alguna a Benilloba. Com que els personatges s'inspiraven en gent real, això li va ocasionar més d'un problema. En una d'aquestes, *Un hombre cabal*, fins i tot apareix la meua besàvia, Maria la Motllera, que en aquell temps tenia una tenda de fruita i verdura.

Fa uns anys vaig conèixer la seua reneboda, la família de la qual havia heretat la casa de Quatretondeta. En la biblioteca tenia les edicions dels seus llibres: omplien una paret ben gran. La casa

tenia, a més, unes vistes magnífiques dels frares de Serrella. Segur que l'escriptor passava moltes hores en aquella terrassa, amb la vista perduda entre aquelles roques de formes capritxoses, imaginant qui sap quins arguments melodramàtics, o deixant, senzillament, que la llum lívida del capvespre s'esvaïra lentament en la foscor.

«L'univers és fortuït, efímer i extremadament violent.» Frase pronunciada en *September*, de Woody Allen, tot i que de procedència incerta. La successió d'adjectius és perfecta: precisa i freda com el ganivet d'un cirurgià.

Mentre contemplava les bresquilleres, l'avi pensava en els seus fills, que se n'havien anat a la guerra. Passava quimera. Quin sentit tenia collir els fruits de l'arbre? Quin sentit tenia tot plegat?

El bancal és una simfonia de *tempo* lent. Floreixen les flors cadascuna al seu ritme: el *solo* dels ametlers, el cor discret de les oliveres, el contrapunt de la perera, el codonyer, les pruneres, el cirer i el nisprer; el baix continu dels espígols, el raïm de pastor i el fenoll, el silenci dels pàmpols de la vinya...

L'avi morí uns mesos després. Els metges li diagnosticaren una obstrucció intestinal, però tots sabien que havia sigut de pura pena.

Cert que, si parlem d'escriptors d'aquest rodal, la figura culminant és Enric Valor. Tot i que va nèixer a Castalla –Cassana per a la posteritat literària–, el seu pare era de Penàguila, i Enric Valor

passà molts estius en un mas del seu terme, el de la Lloma. La comarca apareix sovint tant en les rondalles com en les novel·les. Penàguila i Alcoleja, especialment. Així, la primera és l'escenari de les peripècies d'«I queixalets també» i «El dimoni fumador», i a Alcoleja transcorren alguns passatges d'«Els guants de la felicitat» i de la novel·la *La idea de l'emigrant*. Benilloba no està present, que jo sàpia, en les rondalles, però en el darrer llibre publicat, *Un fonamentalista del Vinalopó i altres contarelles*, sí que s'esmenta, així com al final d'*Enllà de l'horitzó*, la seua extensa novel·la sobre el final de la Guerra Civil. Vicent, el cambrer de La Ponderosa —el bar que hi ha al costat de la carretera—, em comentà un dia que de tant en tant Enric Valor hi parava de camí a Penàguila. Quina llàstima no haver-hi coincidit! Encara que aleshores jo era un xiquet, i no haguera sabut què dir-li.

La silueta d'una muntanya, d'uns arbres, d'unes cases, s'acaba convertint en part indestriable de la nostra intimitat. Al llarg dels anys els ulls s'acostumen a la seua presència, i la seua imatge convoca el record dels moments viscuts en la seua companyia. Nosaltres passem i el paisatge resta, com a testimoni del nostre camí per la vida. El mateix paisatge que va acollir els nostres avantpassats, ens ha acollit a nosaltres i acollirà els que vinguen darrere.

Joan Todó l'encerta quan afirma, en *L'horitzó primer*, que tornar al poble és impossible. Ni tu eres el mateix, ni tampoc la gent que hi viu: «aquelles aigües cristal·lines no tornaran mai més».

«Si vol i si pot fer literatura, li cal un pou», li diu Josep Palàcios a l'aprenent d'escriptor que protagonitza *L'home manuscrit*. Si tires una pedra al pou de Manuel Baixauli se sent una remor greu, de ressonàncies cavernoses.

Fa uns anys, amb C., vam voler retrobar la font del Xoquet. Per més que sabíem on estava el camí, no vam saber fer-nos amb ell. Vam baixar de totes formes vers el barranc, i on se suposava que devien d'estar la font i la bassa sols hi havia esbarzers i fenàs. L'abandó de les hortes i els bancals havien produït aquella proliferació selvàtica. Ja no hi ha ningú que arranque les males herbes de la vora, ni que tinga cura de la bassa de reg, i aquesta, al capdavant, ha acabat per desaparèixer sota la malesa.

Ahir vaig parlar amb Marita. És una monja seglar retirada amb una magnífica memòria. He aprofitat per a preguntar-li coses sobre el pare Peris. Informació bàsica: home humil nascut a Carcaixent. Va exercir de capellà al poble de 1943 a 1949. Va dur amb ell tres nebots, dues xiques i un xic. Va estar de missioner a Xile, a la regió d'Antofagasta, al nord, i en va tornar amb una malaltia indefinida, molt dolorosa. Prenia alguna droga per a poder suportar-ho, segurament morfina. Gran orador. Encara recorda algunes paraules d'un sermó seu: «Tots som rojos perquè tenim sang roja; i tots som blaus, perquè vivim davall el mantell de la Verge». Va conciliar –o va mirar de fer-ho– les faccions del poble, enfrontades arran de la Guerra Civil. Propicià la iniciativa de recuperar l'acta notarial d'instauració del culte de Sant Xotxim. També fou l'autor de la lletra de l'himne al patró. Era un home veritablement humil, no tenia res d'ell. Vivia del que li donaven, i donava tot el que tenia. La seua proximitat als pobres en una època com aquella, en què

l'Església s'alià decididament amb el poder franquista, despertà protestes en les forces vives del poble, que es queixaren al bisbat. Finalment, per a evitar problemes, el traslladaren a la parròquia de Confrides. Escrivia poesies. Quan morí se'n publicà una recopilació, i el llibre es vengué molt en el poble. Fou un home especial, carismàtic, que ha perdurat en la memòria col·lectiva.

D'ençà que la tia Sofia me'n parlà fa ja una pila d'anys, aquest capellà m'ha interessat vivament. Hi ha quelcom en ell que fa que hi senta una gran simpatia. No perquè jo siga creient, que no ho soc gens. Més aviat pel seu esperit inconformista i lluitador. També per la seua raresa dins d'un món tan previsible com és el poble. Darrerament, sempre que trobe la persona i l'ocasió propícia, demane per ell.

En *Crònica de l'ocell que dona corda al món*, Haruki Murakami fa servir un pou per a comunicar-se amb una mena d'altra dimensió on s'esdevingué un fet terrible que té paralitzada la vida del protagonista. Murakami té una vessant realista i una altra fantàstica, on abunden les realitats paral·leles. El pas d'un món a l'altre és sempre dificultós. La literatura com a realitat paral·lela de la vida?

Ara, a finals de maig, el cel s'ompli de volvetes més tènues i vaporeses que les de la neu, però igualment encisadores. És el pol·len dels xops. Vas pel poble i el veus voleiar. Òbric la finestra de l'estudi i s'escola insolentment. És una irrupció de màgia primaveral, un missatger de la vida, de l'estiu que ja s'apropa, que de fet, ja se sent en l'oratge. Benilloba viu al costat de les xopades, són el nostre petit bosc. I com que l'any ha sigut plovedor, la collita de pol·len és abundant. L'atmosfera rep aquest vol evanescent i tot sembla transfigurat. Si passeges per les xopades, un mantell blanc

les cobreix. És, a més, extremadament inflamable –un amic se'n va dur un bon ensurt. Mire de compartir amb la gent del poble el meu entusiasme pel pol·len, i em miren indiferents: n'estan immunitzats pel costum. Jo he tornat fa poc, i des de la meua condició d'urbanita, tot em fa gràcia. Descobrisc canvis subtils en el pas de les estacions. Els arbres, les plantes, les flors, la llum, els pardals, l'horta. Ací la naturalesa és molt més diversa i present que a Alacant. Allí sols tenim el mar, i encara infestat d'edificis i turistes.

Tot escarxofat al sofà, mentre mirava negligentment un programa de safareig, arribà a la conclusió que la vida no tenia sentit. Millor suïcidar-se que suportar aquell pou de banalitat. Però li feu tanta mandra la idea que optà per canviar de canal.

Una carència constatable en la literatura valenciana actual és la marginació que pateixen alguns dels territoris de la nostra geografia. El Cap i Casal concentra bona part de les ambientacions novel·lesques. I és normal i fins i tot saludable que siga així. València concentra la quantitat més gran d'escriptors, i la seua rellevància cultural i política la fa un espai literari especialment atractiu. El problema és que això implica la marginació d'altres territoris. Moltes de les comarques del país encara es mantenen literàriament mudes. El cas de la ciutat d'Alacant és especialment significatiu. Som pocs els escriptors alacantins que escrivim en català, i la literaturització dels seus carrers i la seua gent és, necessàriament, escassa. Tot i així, alguna cosa s'ha fet. Hi ha l'obra pionera d'Enric Valor, que ambienta algunes de les seues novel·les a la ciutat, tot i que de manera col·lateral. I hi ha, especialment, el treball de Joaquim G. Caturla. La novel·la que reflecteix de manera més reeixida la seua ciutat natal és *La casa de les flors*. Ambientada en l'època de la transició democràtica, conta la

història d'Amèlia, un personatge femení de l'estirp de la Colometa. Els carrers del centre d'Alacant hi apareixen retratats de manera càlida i precisa sota la mirada ingènua de la protagonista: «Tancares els ulls per gaudir del moment, per imaginar que t'agradaria poder veure la plaça de Correus, d'arbres grans i esponerosos, amb la font de la dona que llança aigua a un dimoni de peu forçat; i el bellíssim passeig vora mar amb les quatre fileres de palmeres que planten cara al llevant, i els llums arrengrats del port reflectint-se, amb aquella màgia, damunt l'aigua quieta».

Després de Joaquim G. Caturla, són nombrosos els narradors que han fet d'Alacant l'objecte del seu desig literari: Lliris Picó, Joan-Lluís Moreno, Carles Cortés, Josep Lluís Rico, Mariano Sánchez Soler, Ramon Pastor, Leandre Ivorra, Joan Calduch, Jaume Nualart, Gràcia Jiménez, Lola Ivorra, Martinià Perona, etc. Però no sols els narradors se n'han ocupat, també els poetes, i dintre d'aquests, ocupa un lloc rellevant la figura d'Emili Rodríguez-Bernabeu. *La ciutat de la platja*, es titula un dels seus primers llibres, i un dels darrers té per títol, significativament, *Alacant*. El poeta alacantí hi medita sobre els canvis que irremeiablement ha patit la seua ciutat: «La pell d'una ciutat canvia. / Una ciutat canvia de missatge. / I veus els barris coneguts morir-se / com es moren els arbres / després d'un creixement profund». Lluís Alpera, poeta nascut al Cabanyal però veí d'Alacant des de fa temps, li ha dedicat també poemes magnífics, com ara aquest, dedicat al barri vell, escenari de corredisses noctàmbules: «Barri de Santa Creu, càlida platja de brancatges / i enforcalls, de venes i músculs, de laberints / i canemassos, cruixint a tota hora en mil plecs / del formiguer i l'aventura. Sense amors però amb amics, les ànimes pedregoses / cerquen finestres als galls de la soledat».

En fi, alguna cosa s'ha fet, però encara resta molt per fer. Jo, malgrat la meua predilecció pel poble on m'he criat, també he intentat plasmar literàriament la meua ciutat d'acollença. Me l'estime,

Alacant, amb tots els seus defectes. És una ciutat molt agradable per a viure, amb una mida humana, ni molt gran ni molt petita, i sempre de cara al mar. Cert que està molt castellanitzada, però què hi farem: és filla de la seua història. Els valencianoparlants que hi vivim tenim una tasca de resistència cultural molt important a fer. I els que escrivim tenim el deure de perllongar aquesta resistència en el camp de la literatura.

Benilloba és el poble dels subhastadors. I ho ha sigut fins fa ben poc: fins que la modernització general del país i la crisi del tèxtil que ha fet desaparéixer les fàbriques ha fet inviable aquesta forma tradicional de comerç. En un poble dedicat a la confecció de mantes, era normal que molts dels seus habitants s'especialitzaren a vendre-les. A la faena de mitigar el fred dels habitants de l'Espanya profunda a canvi d'un grapat de duros li deien «anar a subhastar». El nom ve del fet que el subhastador anava apujant o abaixant el preu i afegint gènere a la seua oferta. No tot el món valia. S'havia de ser simpàtic i negociant, qualitats que al poble abunden. La meua família –els Motlleros– tenen fama de bons venedors. Dissortadament, jo no he heretat eixe do.

Era proverbial la capacitat dels subhastadors per a arribar als llocs més amagats. En el poble es conta la història que quan el 18 de juliol de 1969 Neil Armstrong va arribar a la lluna, s'hi va trobar un subhastador de Benilloba. Naturalment, li va omplir l'*Apollo XI* de mantes.

La vida pot ser també un argument digne de ser escrit. Com en les bones novel·les, l'estil i el to hi són fonamentals. I els detalls, com volia Txékhov.

Hui he estat llegint el poemes del pare Peris –Josep M. Peris Català. La majoria eren poesies de tipus tradicional, deutores de la retòrica romàntica, però escrites amb gràcia. Es notava que era un home culte i sensible. També que tenia una vida interior que desbordava la seua condició de capellà. A més dels poemes piadosos, que són els més abundants, n’hi ha de temàtica galant i aventurera, com els dedicats a les dones de les diverses regions d’Espanya. Els més interessants, però, són els que expressen sentiments íntims, com aquest, escrit potser arran de la seua expulsió de Benilloba:

*Y de aquella tarde...
y desde aquella noche
y desde aquella fiebre...
¿Qué fuera de este pobre?
¿Qué fuera en la nostalgia
el que allí empezó a ser hombre,
sin la esperanza?...*

Fa uns anys, R. i jo ens vam comprar una casa al poble. Era tan vella que encara conservava l’escut heràldic. Gil, l’obrer que la va reformar, deia que la planta baixa era de l’època dels moros. Bé, a Benilloba, quan una cosa es considera molt vella, incalculablement vella, sempre es diu que és del temps del moros. I no sempre és així. El cas és que en el procés de la reforma van emergir-hi coses molt curioses. Un tros de la mola d’un molí de farina, per a començar. Segons Gil, quan els senyors cristians volien castigar els vassalls musulmans, una de les coses que feien era trencar-los les moles perquè no pogueren moldre el blat. Sonava creïble, i en tot cas, per a una imaginació literària com la meua, molt suggeridor, tot i ser conscient que Gil posseïa també altes dosis d’imaginació. Picant una paret de la part de dalt va aparèixer una cuina molt

estranya. Es tractava d'una espècie de llar de foc allargassada, de forma cònica, que en un lateral, a l'altura d'un metre més o menys, tenia uns ferros per a calfar el menjar.

La casa tenia també un pou. En la majoria de cases velles de Benilloba n'hi ha un. En molts casos l'han tapat o l'han cegat, llançant-hi els enderrocs de l'obra nova. Jo, naturalment, el vaig respectar. Li vam renovar el brocal, amb pedra de riu, com la de les parets de la casa, i vam conservar la corriola antiga. De tant en tant, m'agradava abocar-m'hi, i sempre em causava una impressió desassossegadora. No era massa fondo, vora uns deu metres, calcule. La paret del fons estava escrostonada, quasi en pedra viva, i en il·luminar-la amb la llanterna adquiria una blancor irreal que la lluïssor de l'aigua intensificava. Diuen que tots els pous del poble s'alimenten del mateix corrent. Potser, vaig pensar, siga possible anar a qualsevol casa tot seguint-lo. El problema seria si trobaves un pou cec: aleshores, la cosa es complicaria.

Per què m'atrau tant el tema de la Guerra Civil? Puc adduir raons familiars, de justícia històrica, de deure moral amb les víctimes, i sens dubte hi són determinants. Però per damunt o per davall de tot, hi ha alguna altra cosa difícil d'explicar, que fa que em fascine aquell trasbalsament de la vida ordinària, aquell viure al límit, amb la imminència d'un canvi radical.

Cal ser fort per a romandre fidel a les nostres febleses.

Un argument inventat però possible: un home, després de la guerra, en denuncia un altre. L'acusa davant la Falange d'haver col·laborat en les milícies locals i se l'enduen a la presó d'Alacant. El condemnen

per «Auxilio a la rebelión». Es passa un any empresonat, i després de vanes promeses d'indult, l'executen. El delator estava enamorat de la dona del ja difunt, i amb el camí lliure, li falta temps per visitar la bella viuda. Ell ara és ric i ella pobra i amb un xiquet menut que ha d'alimentar. No sap qui ha delatat el marit, no sospita d'ell, eren amics. Li té certes reserves, sap que és de dretes, de bona família, amb diners llargs. Ell li demana que li faça de criada. A poc a poc, amb regals i afalacs, la sedueix. Ella no n'està enamorada, però és una eixida a la seua precària situació. Es casen. Ella sent insinuacions en el poble, mitges paraules que assenyalen el nou marit com a responsable de la fatal denúncia. Al principi no en fa cabal. Però al cap d'un temps s'assabenta de la veritat. La seua antiga sogra li ho confirma. Una nit de borratxera, ell ho amollà al casino. Decideix venjar-se'n. Es nega a gitar-se amb ell, se'n va a dormir a una altra cambra. Ell s'excita tocant la seua roba interior, les mitges de seda que li ha comprat d'estraperlo, els sostenidors de randa, els lligacames que ella ara rebutja posar-se. Se'n va de putes. Fins que una nit esclata el drama. Ell li demana explicacions, i ella l'acusa d'haver delatat el seu marit i haver-li causat la mort. Acaba per acceptar-ho: ho feu per amor. Li ho diu plorant i a la fi ella se li lliura com mai. L'endemà pega a fugir, amb l'autobús, a Alacant. Aquella nit de fingida passió fou la seua última venjança: sabia que mai podria oblidar-la, que duria el verí de la darrera passió dissolt per sempre en la sang. D'Alacant embarcà cap a València, i d'ací a Nova York, on tenia un germà gran que hi havia emigrat als anys vint, fugint de la misèria del camp.

Quins són els meus primers records? No ho sabria dir. El més fàcil seria lligar-los als meus pares. Recorde, per exemple, una vesprada amb ma mare, ella cosint, jo jugant al seu costat. Els núvols s'havien tenyit de color rosa, i jo que li pregunte: «Per què passa això?».

«Perquè el Nostre Senyor ha tirat pols de color», em va respondre. Em va semblar un argument molt raonable. Un altre record. Una nit vaig caure un bac per les escales de la casa del poble. Quin desemparament més gran, el del nen petit en la foscor. La silueta estimada i la veu tranquil·litzadora van acudir una vegada més a rescatar-me. Em venen al cap molts més records lligats a ma mare. Em resulta fàcil. Els de mon pare, en canvi, són més difusos. M'he d'esforçar per traure'ls a la llum. Recorde una nit remota, en què vaig anar amb ells al cinema vell del poble. O una vesprada en què em va dur a jugar a les cartes amb els seus amics. Són moments excepcionals, perquè vaig poder gaudir molt poc d'ell.

I al marge dels pares, què més? El meu germà Vicent, la meua germana Manola, que fou com una segona mare, i la resta dels germans, molt més grans que jo, que ja eren quasi com oncles. Hi ha també l'escola: *doña* Rita, *don* Daniel, *doña* Milagros, *don* Antonio... L'escola ajuda a ordenar els records, sens dubte. Del que féiem a classe de *doña* Rita, als pàrvuls, a penes me'n recorde. Dels altres, més. Anècdotes, detalls. Totes les escoles s'assemblen. En aquell temps a Benilloba sols es podia estudiar fins a quint de Primària. A partir de sext s'havia d'anar a Alcoi. A mi em van dur al col·legi La Salle, que aleshores es va posar de moda entre els xiquets del poble. Allò va ser un canvi important. I divertit, perquè va suposar entrar en contacte amb un món més ampli, més variat. Tots els matins havíem d'agafar l'autobús a les huit del matí, i tornàvem a les sis de la vesprada, quan acabaven les classes. El viatge en autobús era una festa. Ens ajuntàvem xics i xiques de tots els pobles del rodal. Ho recorde com una bona època. Jo era un estudiant normalet. Si m'esforçava, podia traure bones notes, però les matemàtiques em costaven. Els problemes amb les ciències es van aguditzar més tard, en anar a Alacant. Per sort, m'anaven bé les lletres. Si no, què se n'hauria fet de mi?

I fora del col·legi? A jugar al camp, a botar marges, o al riu, a la replaceta, on jugàvem a la guerra entre els oms, o al *campde* –que

era com anomenàvem el camp de futbol. Els diumenges, a gastar-te les pessetes que et donaven en llepolies, a la Casita de Papel, a ca Inés... També anàvem al cinema nou. Al propietari li déiem Bòyer. El malnom li venia per l'actor Charles Boyer, que es veu que li devia agradar molt. Quan arribava l'estiu, la cosa s'animava. Tornaven els emigrants, i el poble s'omplia de vida. Com que no hi havia una piscina gran, com la que hi ha ara, anàvem sovint a banyar-nos al riu. L'estiu era també, naturalment, les festes de Moros i Cristians, i poc després, de les danses. Moments d'alegria i diversió contínua.

Hui el diari du una notícia interessant. Resulta que l'alcalde d'Aracataca s'ha entestat a canviar el nom de la seua ciutat per Macondo. L'operació té una clara intencionalitat turística. L'home ho argumenta d'una manera incontestable: si existeix Illier-Combray pel llibre *A la recerca del temps perdut* de Marcel Proust: per què no pot ell fer el mateix? Ja ha col·locat un cartell a l'entrada del poble: «Bienvenido a Aracataca-Macondo, tierra del realismo mágico». A mi em sembla molt bé. Ja sabem que la vida imita la literatura.

Acorrufat en un cau de conills del bancal, un gripau. Al principi, he pensat que era una tortuga, de tan gran com el veia. Però no: era un senyor gripau. El pobre feia cara d'espantat, pel soroll de la desbrossadora, així que he mirat d'enllestir ràpid i deixar-lo tranquil. La troballa m'ha fet molta gràcia. No se'n veuen sovint, tot i que les darreres pluges han fet que campen abundantment pel terme. A més, la meua dèria de no fer servir herbicides fa que en el bancal cresquen tota mena d'herbes i insectes que al gripau li deuen semblar molt atractius. Per desgràcia, també atrauen els voraços conills, que no deixen res per verd i impedeixen que pugui

plantar flors o herbes aromàtiques. Quan he acabat de desbrossar el bancal, he tornat al cau per a comprovar si encara estava allí. I sí, hi continuava, ara de perfil, amb posat més relaxat. He continuat faenejant, i abans de tornar a Alacant, li he fet una última visita. Allí estava encara, mig soterrat. Més tard, al pis d'Alacant, pensava en ell amb tendresa. Què devia estar fent, el senyor gripau? Caçant insectes aprofitant la foscor de la nit? Segurament. M'he adormit amb la seua entranyable imatge.

El concepte del sinistre té una potència explicativa aborronadora. Per a Freud, es basa en la idea que en allò més familiar subjau sempre un element desconegut, amenaçador. Al capdavant, en la conformació de la veritat de l'individu sempre s'amaga quelcom d'inquietant o angoixós, pel fons passional reprimint en què arrela la seua consciència. Al davall de la plàcida taula familiar s'amaga sempre un desig inconfessable que amenaça de fer esclatar el seu precari equilibri.

Arrancar sense contemplacions les males herbes del bancal, malgrat l'aparença cridanera d'alguna d'elles. Quina gran lliçó d'exigència literària.

L'adolescència és un moment de la vida de les persones que sempre ha interessat els escriptors. Resulta comprensible, ja que és l'època en què es viu amb més intensitat. De sobte, s'alça el vel encantat que cobria el món de la infància i la vida mostra aleshores la seua despietada veritat. Poques voltes s'haurà descrit de manera tan lúcida el desvetlament de la idea de la mort en la consciència d'un adolescent com ho ha fet Sherwood Anderson en *Winesburg*,

Ohio. A George Willard, el jove protagonista d'aquesta magnífica novel·la, «de cop se li obre una porta i per primer cop contempla el món i veu, com si desfilessin davant seu en una processó, les infinites figures dels homes que, abans que ell, han arribat del no-res al món, hi han viscut la vida, i han tornat a desaparèixer en el no-res». Aquest fatídic enlluernament marca, ben cert, l'entrada a la maduresa. La vida adquireix així el seu veritable valor.

En el poble la mort es viu d'una manera més pròxima. Els drangs, greus, fatals, l'anuncien solemnement. La pregunta ix tot seguit, imparabile. Qui ha sigut? Una ombra de tristesa et cobreix el cor, pensant en els ésser estimats. La tia Sofia ja és gran, té huitanta-sis anys. És el principal motiu de preocupació, encara que ja me n'hauria assabentat. No deu ser ella. Encara no. Quantes voltes no s'hauran pronunciat aquestes paraules? «Encara no.» La negació de la mort: la cosa més humana del món. Em recorde que, de xicotet, fantasiejava amb la idea que ningú de la meua família s'havia de morir. Imagine que deu ser una idea molt estesa entre els xiquets. Almenys entre els xiquets cavil·losos com era jo.

Escolte els drangs i se m'enfosqueix el cor. Encara no, encara no...

Mire per la finestra del pis d'Alacant i veig passar la vida al meu davant. Diguem-ho clar: soc un tafaner, un *voyeur* empedreït. M'entretinc molt amb els passejants de gossos de qualsevol edat i condició. Em recorden a la meua Lluqueta. I si el gos és un fox-terrier, aleshores la meua curiositat es multiplica de manera exponencial. De fet, aquests dies m'estic plantejant si no seria bona idea tornar a tindre'n un. Cert que seria una bona manera de mitigar la solitud, però són també una gran obligació, i ara vull sentir-me lliure. Potser més avant.

Són les nou del matí, i les masses esquerdades de roca, verticals sobre el vessant de la muntanya, s'il·luminen sobtadament pel puixant sol estiuenc. Al mig d'alguns frares es revelen petites obertures, que filtren els rajos de sol. Comence l'ascensió. L'accés és difícil, sembrat, ací i allà, de runars. Les hedres que hi creixen els donen una enganyosa aparença de solidesa, però cal desconfiar i mirar de xafar ferm. A poc a poc m'aproxime a les penyes. De prop, hi descobrisc detalls desconeguts. Hi ha frares llisos, tallats a ganivet, d'altres rugosos, solcats d'artèries. Després, hi ha els clevillats, i entre aquests, els habitats per algun matoll, o fins i tot, per algun arbre: pins, carrasques, la inevitable figuera... Primer he dubtat, però a la fi m'he atrevit a pujar dalt de tot. Allí, envoltat de les imponents figures de pedra, es contempla una colpidora panoràmica del vessant de Serrella i de la serra d'Almudaina. El color blanquinós de la terra calcària, sols interromput discretament pels ocres dels ametlers i la verdor de les oliveres, crea una orografia vertiginosa, solcada de barrancs i fondalades. El barranc més fondo, el que es distingeix amb més facilitat, és el format pel riu Seta. En aquesta llesca de terra que esguarde entre les agulles de pedra no s'albira cap poble. Però hi són: Benimassot, Balones, Millena, Gorga, Tollos... Pobles petits, quasi despoblats, víctimes de la lògica implacable de la vida moderna, que empeny vers l'abandó de la vida rural. Pobles que sols en l'estiu s'omplin de vida, amb el retorn dels emigrats.

A la baixada, em gire per veure'ls una vegada més. El bosc petrificat, ara ja totalment cobert de sol, sembla haver adquirit una nova vida. Hi descobrisc nous matisos: un cavallet de mar, el capell d'un màgic. Un fins i tot recorda el perfil d'una cara. Pense en Rafael Pérez y Pérez.

El cant del rossinyol
Celebra el món
Jo sols puc escoltar-lo

L'amor esdevé, fatalment, un joc de malentesos.

Una altra dona del poble em parla del pare Peris com un home avançat al seu temps, i també com una bellíssima persona. Del tema de la droga no en sap res. Més frases memorables del seus sermons, aquesta un poc enrevesada: «L'amor d'una mare és tan gran que si un fill, seguint les ordres de la nora, li arrencara el cor, i en dur-li'l en una safata entropessara i caiguera, el cor de la mare encara li diria: "T'has fet mal, fill?"».

Excursió amb C., al castell de l'Orxa –també conegut com de Perputxent. Ho fem a partir de les sis de la vesprada, quan el sol d'agost ho permet. Intentem l'accés per la part esquerra. No semblava difícil, però en mirar cap avall, he tingut vertigen. Enfront nostre, el riu Serpis discorre serpentejant entre xopades i hortes, fent honor al seu nom. Opte per mirar cap amunt. Els murs, molt malmesos però encara imponents, m'han fet sentir insignificant. Un altre tipus de vertigen, al capdavant. Hem descendit per a intentar l'accés per la part dreta. Ara sí, accedim al ventre del castell. L'estat és certament ruïnós. La vegetació hi ha arrelat amb força: herbes, esbarzers, oliveres, garrofers... La paret frontal, guarnida per dues torres, té els finestrals coberts d'hedra. No tardaran a caure i a formar part de la resta de pedres i carreus que omplien l'interior del castell. La naturalesa recuperarà el que era seu. «*Fugit irreparabile tempus*» –dic de manera emfàtica, rememorant una frase de Juan Gil-Albert que ha esdevingut una lema còmplice entre tots dos. C. em somriu. Romanem una llarga estona mirant-nos-ho en silenci, fins que a la fi em diu: «Ximet, ja n'hem tingut prou de ruïnes per hui. Anem a fer-nos una cervesa».